

להתוודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

קידושין דף פב

מילי דאגדתא

מאמר 'אני נבראתי לשמש את קוני'

בקידושין דף פ"ב. במשנה, רבי שמעון בן אלעזר אומר, ראית מימך חיה ועוף שיש להם אומנות, והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהורעתי מעשי וקפחתי את פרנסתי. רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה, שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ושאר כל אומנות אינן כן, כשאדם בא לידי חולי או לידי יסורים, ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח, בזקנותו מהו אומר עוד ינוכח בשיבה, וכן הוא אומר באברהם אבינו, ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל. ובגמ' תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, מימי לא ראיתי צבי קייץ, וארי סבל, ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני. מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני, מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאפרנס שלא בצער, אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי, שנאמר עונותיכם הטו.

- א -

כשאדם מתנהג כראוי כל הנבראים מתאווים ליכלל בו

לכן, אם האדם אוכל בבחינה זו, אינו מעלה את המאכל למדרגה נעלית יותר, אדרבא הוא משפילו, כי דוקא (משלי י"ג) 'צדיק אוכל לשובע נפשו' שהוא מעלה את המאכל לבחינת נפשו, אבל 'בטן רשעים תחסר' שמחסרוהו ומורידו ממעלתו ראשונה. וכיון שאין החי בטוח שיתעלה ע"י האוכלו וקרוב הדבר שימיתו, לכן הוא בורח ממנו, לא כן בדומם וצומח שהם בטוחים שיתעלה הדומם על ידי צומח, והצומח בטוח שיתעלה על ידי החי, ולא יקלקל אותו.

וזה שאמר רבי שמעון בן אלעזר מה חיה ועוף מתפרנסים שלא בצער אף על פי שאין עלייתם עליה גמורה, שהרי לא נבראו אלא לשמשני, כל שכן אני שנבראתי לשמש קוני, נמצא אני מעלה לשרשו העליון, והיה ראוי להתאווה אלי יותר, אלא כיון שהרעותי מעשי לכן קפחתי פרנסתי, דכיון שהאדם מקלקל באכילתו את החי, לכן הוא בורח מן האדם. ויש ללמוד מזה, שאם האדם מכויין באכילתו להעלותו לשרשו, ימצאהו בנקל, כמאה"כ (דברים כ"ח) 'ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך' שירדפו אחריו כדי לתקנם.

ובספר חדושי מהר"ש ענגיל (בסוגיא) מוסיף נופך בזה, וכתב שאם האדם מתנהג כראוי, אז יש לו מדרגתו של בחי' מדבר שהיא הדרגה העליונה, ואז הדומם והצומח והחי נתאווים ליכלל בבחי' מדבר שהיא דרגה נעלית, אבל מאחר ש'הורעתי את מעשי' נאבד מן האדם בחי' מדבר, ולכן אין דומם צומח וחי מתאווים אליו, כי לא יתעלו על ידו.

והוא מפרש המשך המאמר שאמר רבי נהוראי 'מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה', כי אפילו אם האדם לא התנהג כשורה וקיפח את פרנסתו שעל ידי התנהגותו אין דומם צומח חי מתאווים להתכלל בו, מכל מקום עדיין יכול להמשיך עליו שפע פרנסתו על ידי שישב בתשובה ויקבל עליו לעסוק בתורה, כי אז ע"י לימוד התורה הוא פותח צינור חדש להורדת השפע, שאין השפע יורדת אליו על ידי ז' כוכבי לכת, אלא על ידי כח התורה, ובה חוזר עליו שם 'מדבר', ושוב מתאווים הברואים להכלל בו.

וזה שאמר רבי נהוראי 'מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה', כי בשאר אומניות יתכן שתהא שם עניות, אבל אם מתדבק

דומם מתאווה ליכלל בצומח, וכן צומח בחי, וחי במדבר / הבהמות מתפרנסים שלא בצער כי הצומח מתאווה ליכלל בו / כשאדם אינו מתנהג כראוי אין החי מתעלה על ידי האדם / כשאין האדם מתנהג כראוי נאבד ממנו בחי' מדבר / כח התורה פותח לאדם צינור חדש להשפעת השפע

- המקנה, חידושי מהר"ש ענגיל -

א. בספר המקנה מפרש מה שאמר רבי שמעון בן אלעזר שהיה בדין שכשם שבעלי חיים מתפרנסים שלא בצער כך יהא האדם מתפרנס שלא בצער, אלא שהורעת מעשים גורמת להתפרנס בצער, והוא מבאר, דהנה הבריאה מתחלקת לארבע בחינות זו למעלה מזו, והם, דומם, צומח, חי, מדבר. והנה כל אחד מהם מצפה להתעלות למעלה למדרגה נעלית, ולכן הארץ מתאווה להוציא פריה, כי ע"י הוצאת פריה היא מתעלה מבחינת דומם לבחינת צומח. וכן הצומח מתאווה לבחינת חי, ולכן הבהמות וחיות מתפרנסים שלא בצער מן הצומח, כי הצומח מתאווה להן, שבזה יוכלל החיות שבצומח בבחינת החי האוכל אותו ומתגדל ממנו. לפיכך, כל שכן שראוי שכל בחינות החיות והעופות יצפו שיאכלם האדם, כדי להעלות מבחינת חי לבחינת מדבר, שכיון שהאדם אוכל אותם נכללו בו, ובהעלות האדם בנשמתו שהיא חלק אלוה ממעל ודביקותו בשרשה, כדכתיב (דברים ד') 'ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום' אז יהא הוא מעלה עמו כל חלקי 'דומם צומח חי' שנכללו בו.

אמנם מה שאנו רואים שהחי בורח מן האדם, ואינו מתאווה לו שהאדם יאכלנו, זה כי בשלמא בהיות האדם אוכל בכוונה הראויה, אז הוא תיקון גדול להמאכל עצמו, שמתעלה לשרוש נשמתו העליונה, כמו שהתפלל יעקב (בראשית כ"ח) 'ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש', דהיינו שהלחם יתאווה שיאכל אותו, וכן הבגד יתאווה שילבשו, כי על ידי זה הוא מתעלה והוא תכלית בריאתו, ונאמר עליו (יחזקאל מ"א) 'זה השלחן אשר לפני ה''. אבל אם אינו מכויין באכילתו אלא לתאוות הגשמיות, על זה נאמר (דברים ל"א) 'ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים' שע"י שאוכל לתאוות יצרו, מתרומם לבבו ומתגאה על ידי אכילה, ונחשב כמי שעובד ע"ז, כמו שאמרו שכל המתגאה כאילו עובד ע"ז, ולכן כשאמר הכתוב (דברים ח') 'ואכלת ושבעת' הזהיר 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם', שלא יבא לידי אביזרייהו דע"ז על ידי אכילה לשם תאוה.

ו'בכל' שמה, והנה אברהם אבינו בטבעו נולד עקר, אכן על ידי ש'אברהם זקן בא בימים' שהיה זקן שקנה חכמה, ותיקן כל ימיו בעסק התורה והחכמה, על ידי זה זכה לצאת מעולם הטבע, ופתח צינור חדש להתברך בבנים, וכן הוא בכל אדם שאפילו אם מצד האומניות ראוי להיות עני, ע"י עסק התורה פותח צינור להמשכת שפע רב. א

- ב -

הפעולות שמשלימות את האדם מצד מעלתו הם המצות האלקיות

קיץ וארי סבל שועל חנוני, שהפעולות והמלאכות שעושה האדם לצורך פרנסה, אינם מצד מעלת האדם, אבל הם לו מצד פחיתות וחסרון, כי כשנברא האדם, לא נבראת עמו המלאכה ותיקון בגדים ובנין הבתים, כי היה בגן עדן בלא דברים אלו. ואם כן אין אלו פעולות לאדם מצד השלמות. וראיה לזה, שהרי לא נמצא בבעלי חיים אלו הפעולות, והם מתפרנסים בלא דברים אלו. אם כן פעולות אלו הם לאדם מצד חסרון, שחטא וקפח פרנסתו. ולולי זה, לא היה צריך לדברים אלו.

וזכר רבי שמעון בן אלעזר ג' דברים אלו 'צבי קיץ' ו'ארי סבל' שועל חנוני, כי האדם כלול משלושה דברים, הגוף, והנפש, והשכל. ובכל שלשתן משמש האדם בהם לצורך חיותו. ועל זה אמר רבי שמעון בן אלעזר ששלימות האדם אינו במה שהוא משמש בגופו, בנפשו, ובשכלו, לצורך פרנסתו. וראיה לזה, כי הארי יש לו גוף חזק, ואינו משמש בכח גופו לצורך פרנסתו. לכך אין לחשוב דמה שעושה האדם בגופו הוא לו לשלימות, שהרי בבעלי חיים לא נמצא דבר זה שיהיה צריך אליו.

וכנגד הכח הנפשי, שהתנועה מן הנפש, יש להוכיח מן הצבי שיש בו מהירות התנועה מאד, ואינו משמש בכח זה לצורך פרנסתו. ולפיכך אמר 'לא ראיתי צבי קיץ', דהיינו שיהיה מתקן מזונותיו בקיץ, וצריך לזה כח התנועה להכניס את פירות הקיץ לביתו.

וכנגד השכל אמר 'לא ראיתי שועל חנוני'. כי השועל הזה יש בו חכמה מכל חיות השדה, ואין משמש בכח זה לצורך פרנסתו, להיות חנוני בעל משא ומתן.

וכיון שלא נמצא בבעלי חיים שימשו בכחות אלו לצורך פרנסתו, אם כן מה שהאדם פועל בכח גופו וזיעת אפו ונושא משא גדול לצורך פרנסתו, אין זה מצד שלימות האדם, שהרי אין צריך דבר זה לבעלי חיים, שהם יותר פחות מן האדם, אלא דבר זה התחייב לו מצד חטא האדם שיתקיים אצלו (בראשית ג') 'בזיעת אפיק תאכל לחם'. והמלאכות והבנינים שהוא מתעסק בהם, אינם לו לשלימות, כי אם לחסרון ולפחיתות בשביל שחטא ונעשה בעל חסרון, ולכך צריך לכל הדברים האלו.

אמנם הפעולות אשר הם מתייחסים אל נפש האדם במה שיש לו נפש אלוקית, הם פעולות המיוחדות לו המתייחסות אל מעלתו במה שיש לו נפש שכלי, והם הפעולות האלקיות, שהם מצות התורה, והם הם מיוחדים אל האדם לפי מעלת נפשו האלקית. והם ראויים לו מצד מעלתו.

בכח התורה הרי פותח צינור חדש להורדת השפע, ויכול אפילו לשנות את המזל של עניות מרע לטוב.

וזהו שמביא רבי נהוראי האמור אצל אברהם 'ואברהם זקן וה' ברך את אברהם בכל', כי אמרו חז"ל (בבא בתרא דף ט"ז:) בת היה לאברהם אבינו

כל נברא מייצר לפי דרגתו / עסק הפרנסה של האדם אינו מצד מעלתו ושלימותו, אלא לתיקון החטא / אל האדם ראויות הפעולות האלקיות שהם משלימות את נפשו האלקית

- תפארת ישראל למהר"ל מפראג -

ב. בספר תפארת ישראל למהר"ל מפראג (פרק א') מפרש מה שאמר רבי שמעון בן אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קיץ, וארי סבל, ושועל חנוני, וכתב, שהנבראים אשר ברא ה' יתברך בעולמו, כלם פועלים בעולם, וכל אחד, לפי מעלתו וחשיבותו, כך הוא גודל פעולתו. כי צבא השמים פועלים במה שמסבבים את הרקיע, וגם הם פועלים בתחתונים כמו שבראם השם יתברך, וסדר אותם לפעולות בתחתונים. וכן התחתונים כולם פועלים, כי הארץ פועלת במה שמוציאה צמחה, כי כל אשר יוצא מן הארץ, הארץ היא הפועלת. וכן המים פועלים, מרים ומצמיחים האדמה. והרוח גם כן מגדל הכל. וכן האש, כמו החמה, מחמם ומגדל הכל. וכן כל בעלי חיים וכל המינים שבעולם, 'לא לתוהו בראם' עד שאין אחד בטל, והכל פועלים בעולם אשר נברא בו.

וכל פעולה היא מתייחסת אל הפועל, כי החמימות אשר הוא פעולת האש, מתייחס אל האש. וכן הקרירות מתייחס אל המים, אשר הם פועלים הקרירות. וכן בכל הדברים מתייחסת הפעולה אל הפועל.

והנה האדם היות שהוא נבדל מכל שאר בעלי חיים מצד הנפש, שהרי אין נפשו נפש בהמית, כי אם נפש שכלית אלהית, לא כמו שאר בעלי חיים הטבעיים, שאין נפשם רק טבעית, לפיכך מחוייב שיהיה לו פעולות מתייחסות אל נפשו השכלית האלוהית, ויהיו לו פעולות שכליות אלהיות. שהרי כל פעולה צריך שתהיה מתייחסת אל הפועל.

ומה שהאדם מוכרח לעשות גם פעולות דוגמת שאר בעלי חיים בהרבה פעולות טבעיות, זה מצד הנפש החיונית אשר באדם, אשר מצד נפש זה הוא דומה לשאר בעלי חיים הטבעיים. אבל על כרחך צריך שיהיו לו גם פעולות המתייחסות אל נפשו השכלית האלהית, כי לא יגרע כחו.

אמור מעתה, כי מה שהאדם הוא בנאי, ונגר, ועושה מלאכת האפיה והבישול, וכיוצא בזה מתיקון הבגדים, אע"ג שבדברים אלו הוא משתמש גם בנפש השכלית, אמנם דברים כאלו אינם כלל מצד שלימות מעלות האדם, אלא מצד חסרון שבאדם. כי מצד שלימותו ראוי ומחוייב שיהיו לו פעולות אלהיות שיפעול בעולם אשר בראו כפי מעלת נפשו האלהית.

וזה שמוכיח רבי שמעון ברבי אלעזר במה שאומר מימי לא ראיתי צבי

הלימוד מבעלי חיים שלא לחיות בצער של דאגת מחר

- מאור ושמש -

א. בספר מאור ושמש (בסוף הספר) מתקשה במה שאמר רבי שמעון בן אלעזר 'והם לא נבראו אלא לשמשני', דצריך ביאור מאי שימוש יש לאדם מצבי ואריה ושועלים.

וכתב, שמה שהם נבראו לשמש את האדם, הוא במה שילמוד האדם מהם עבדות השם, שנקח מהם לימוד בדרך קל וחומר לבטוח בה', שהקב"ה מזמין לכל גויה די מחסורה, אלא שקלקול המעשים מקפח הפרנסה. ונקרא דבר זה שימוש, כמו שמצינו בגמרא (ברכות דף ז'): ששימוש חכמים נקרא הלימוד שלמדו מן החכם, וכמו כן בזה הם נבראו לשמשני דהיינו ללמדני.

והוא מוסיף שם במה שאמר 'ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסין

שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער, אלא שהורעתי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי. ויש לתמוה, שהרי רואים כמה פעמים כפירים ששואגים לטרף, וכמה חיות רעות וזאבים, אשר אין להם במה להתפרנס.

אכן פירוש הענין הוא ללמד שכשהשם יתברך מזמין לאדם פרנסת יומו, לא ידאג דאגת מחר, כמאמרם ז"ל בסוטה דף מ"ח: דכל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה נאכל למחר, הרי זה מקטני אמנה. והנה החיות יש להם בחינה זו שאם יש להם מאכל לפי שעה, אינם דואגים על מחר, ומכל שכן בן אדם אשר חנוה ה' דעה להבין ולהשכיל, שראוי לו לבטוח בה' שבדאי יתפרנס ביום מחר, ואל יחשוב מחשבות האין ובמה, וישמח במה שחננו ה' לשעתו.

וזהו כוונתם שהן מתפרנסין שלא בצער, פירוש, שאם יש להם במה להתפרנס לפי שעה, אין להם צער של דאגת יום מחר, ואני שנבראתי לשמש את קוני, אינו דין שאתפרנס היום שלא בצער, שבדאי יהיה לי ביום מחר.